
3 1761 06584700 6



INLEIDING.

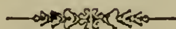
INLEIDING

TOT DE

FRIESCHE SPRAAKKUNST;

DOOR

H. S. SYTSTRA.



UITGEGEVEN DOOR HET GEZELSCHAP VOOR FRIESCHE TAAL- EN LETTERKUNDE.



TE **Leeuwarden**, BIJ
D. MEINDERSMA, Wz.
1854.

So aber fehlt es leider auf der anderen Seite auch nicht an eben so unvernünftigen als ungestümen Schreiern, die diese Sprache, ohne sie im geringsten zu kennen, (zum Troste aber auch andere Sprachen, wie z. B. die *Plattdeutsche* überhaupt) in einem hohen, absprechenden Tone verachten; ja sogar sie als Unkraut oder Abschaum besserer Sprachformen, mit gierigem Ingrimm, soviel an ihnen ist, ganz und gar mit Stumpf und Stiel auszurotten — wenigstens drohen; gerade als wenn sie etwas Landverderbliches wäre.

N. Outzen.

INLEIDING.

De spraakkunst is de kunst van zich mondeling of schriftelijk wel uit te drukken. — Deze of dergelijke bepaling vindt men bijna in elk boek, waarin die kunst in hare gronden ontvouwd, en in hare regelen nagegaan wordt; 't zij dan in 't algemeen, 't zij in 't bijzonder ten opzigte van eene of andere taal, welker behandeling zich de schrijver bepaaldelijk ten doel stelde. Ook voor mijne *friesche spraakkunst* zoude ik met zulk eene bepaling — had ik ze al niet, als te overbekend, geheel achterwege willen laten — ten minste kunnen volstaan, ware 't niet dat ik hier, meer dan ergens elders, het punt had aan te wijzen, van waar ik heb gemeend te moeten uitgaan. Immers het friesch wordt al zeer verschillend beschouwd. Sommigen zelfs houden het, althans voor zooverre 't in onzen tijd nog gesproken wordt, voor niets meer dan een dialect of tongval *). — Zonder nu al de wanbegrippen, omtrent onze taal aan 't licht gebragt, afzonderlijk te willen bestrijden; zonder mij zelfs tot eene opsomming van alle verkeerde meeningen dienaangaande te willen nederzetten, zal ik, te wel wetende hoe onbekendheid met het wezenlijke der zaak die dwalingen deed ontstaan, alleen mijne eigene stellingen in dezen opgeven en verdedigen.

Hoofdzakelijk zij dan gezegd, dat ik het friesch onzer tegenwoordige dagen, in zijnen geheelen om-

*) *Tongval* mag men uitgevonden hebben om tot vertaling van *dialect* te dienen, ik meen toch, dat men zeer eigenaardig deze woorden in beteekenis onderscheiden kan. Ook GRIMM in zijne *Geschichte der deutschen Sprache*, II 827, wil op die wijze takken en twijgen eener taal verschillend benoemd hebben, en *dialecte sind also grosse*, *mundarte kleine geschlechter* bij hem.

vang, nog houd voor eene en dezelfde taal met die van het zoogenoemde Asegaboek, het Emsiger landregt en andere stukken der oudheid. Geenszins wil ik daarmede te kennen geven, dat de taal overal, waar ze nog gesproken wordt, volkomen zuiver is gebleven. Integendeel zijn er bij alle Friezen vreemde inmengsels de spreektaal ingeslopen, overal woorden bij 't volk verloren gegaan, en valt het zelfs op eenige plaatsen te betwijfelen, of er wel de kenmerkende eigenaardigheden der friesche taal de meest heerschende zijn. Doch vat men alles te zamen, wat er nog van de taal is overgebleven, dan geloof ik, dat het verlies van woorden niet alleen zeer onbeduidend zal zijn; maar, wat nog meer zegt, dat er eene algemeene, echt friesche schrijftaal is in te voeren, die genoegzaam door alle Friezen, welke hunne taal nog in meerdere of mindere oorspronkelijkheid bewaard hebben, gelezen en verstaan zal kunnen worden, zoodra ze slechts de waarde harer letters hebben leeren kennen.

Tot bewijs daarvan kan dienen, dat mijn friesch kinderleesboekje, *Gelukkig* Hansje, uitgegeven bij W. J. Bruining, Kz. te Franeker, ook, gelijk de ondervinding zulks voldoende geleerd heeft, den jeugdigen lezers, waarvoor het bestemd is, zelfs geene noemenswaardige moeijelijkheid oplevert. En toch zal wel niemand, de friesche tekst in genoemd werkje met de echtste stukken der oudheid vergelijkende — natuurlijk de mindere regelmatigheid der vroegere geschriften niet in aanmerking genomen — een groot verschil in taal en vorm kunnen ontdekken. Is zulks nu mogelijk bij ons, westerlauwersche Friezen, dan zal men niet betwijfelen, of dat is het ook bij de Noordfriezen, niettegenstaande hunne spraak, in stede van zuiverder dan de onze te zijn, zoo als sommigen willen beweren, in menigerlei opzigt veel meer door vreemden invloed geleden heeft.

Intusschen is het maar al te zeer eene onbetwistbare waarheid, dat het volk zijne oude taaloverblijfselen thans volstrekt niet meer lezen kan. Sedert een te geruimen tijd kreeg het niets dan uitheemsche woordvormen en klankvoorstellingen onder oogen, — reeds zóo lang is het aan zijne eigene taalschildering ontwend, dat het die nu ten eenenmale vergeten heeft. De schuld hiervan

ligt in geenen deele bij het volk; het werd daartoe gedwongen; want ook zelfs in de weinige van tijd tot tijd in zijne taal nog uitkomende stukken had men altijd de heerschende vreemde schrijfwijze gevolgd. Hier was 't het nedersaksisch en later het daaruit ontsproten laagduitsch *); bij de Noordfriezen, behalve en na genoemde talen, nog ook het hoogduitsch, deensch en engelsch, door welker beurtelingschen invloed de oude manier van voorstellen verloren ging. Ofschoon nu de spelling, niets anders zijnde dan de wijze waarop de woorden eener taal door letters, dat is door zigtbare teekens, worden afgebeeld, even zoo min 't wezenlijke der taal uitmaakt, als ze die eigenlijk veranderen kan, zoo is toch het volk niet in staat zijne eigene taal te lezen, zoodra zij in eene spelling staat uitgedrukt, waaraan 't niet gewoon is. De Friezen, eenmaal door den drang der omstandigheden van de eigenaardige schildering hunner taal vervreemd geraakt, kunnen deswege nu geene geschriften daarin lezen, wanneer de hun eigen geworden uitheemsche manier van klankafbeelding in die geschriften niet gevolgd geworden is. En geen wonder waarlijk! Zelfs taalgeleerden zijn door de veranderde schrijfwijze van 't

*) In onderscheiding van het *hoogduitsch*, de voorname taal der zamenleving van onze duitsche naburen, noem ik de taal, die, met uitzondering van Friesland, in onze nederlandsche provinciën, in vlaamsch Belgie en in de noordelijke streken van Duitschland tot aan de kusten der Oostzee gesproken wordt, de *laagduitsche*. Zij verdeelt zich in drie dialecten: het *hollandsch*, het *vlaamsch* en het *platduitsch*, waarvan de beide eersten, afzonderlijk vereenigd, het *nederlandsch* uitmaken. — Al de oudere en nieuwere talen der spraakfamilie, door GRIMM in zijne *Deutsche grammatik* behandeld, zamentrekkende, bestempel ik ze met den naam van *duitsche talen* of *duitsch*, en, om ze naar hare eigenaardigheden te onderscheiden, hare drie hoofdtakken met die van *opperduitsch*, *nederduitsch* en *scandinavisch*.

Deze aanduiding kwam mij de geschiktste voor, hoewel zij niet algemeen en zelfs de naam *laagduitsch* een nieuw gevonden woord is, dat ik evenwel niet best kon ontberen, en waaraan, zoo ik hoop, dus niemand zich zal storen. Voor het overige zie men hierover de inleiding tot GRIMM's zooevengenoemde *Deutsche Grammatik*. Aldaar wordt het *neder-* en *laagduitsch* wel niet in benaming onderscheiden, dan dat het er *nederduitsch in ruimeren*, en *nederduitsch in beperkteren zin* heet; maar in 't hoogduitsch laat zich eene onderscheiding als de mijne ook niet ligt maken. *Laagduitsch* is bovendien letterlijk het engelsche *low-german*.

Dat de naam *duitsch* der friesche taal niet vreemd is, bewijst haar **thiûsk sprekka** *rond openhartig spreken*, of eigenlijk in den grond *zoo spreken dat het den volke bevattelijk is*, **forthiûskia** *verduitschen*, *verhalen*, *vertolken*, *het den volke verstaanbaar maken*.

spoor gebragt. De latere stukken, doorgaans in den eenen of anderen tongval van zeer kleinen omvang geschreven, kwamen hun in 't nieuw gewaad zoo vreemd voor, dat ze bijna eenparig besloten, de taal voor geheel veranderd, en derhalve voor geen friesch meer te moeten houden. Dat deze gevolgtrekking echter, alleen op schijn gegrond, geheel bezijden de waarheid is, blijkt niet alleen uit het boven gezegde omtrent de genomen proef met mijn kinderwerkje; maar ook en vooral daaruit, dat het volk nog zijne oudste stukken verstaat, indien 't slechts een voorlezer heeft, die zijne uitspraak kent. Wel zal er dezen dit, genen een ander enkel woord verklaard moeten worden. Zoo als reeds straks is aangemerkt, overal zijn sommige woorden verloren gegaan, voor welke, waar 't noodig was, vreemde in de plaats zijn gekomen. Die talen, welke zooveel invloed op de spelling der Friezen uitoefenden, moesten noodwendig ook op sommige punten het leven hunner spraak aantasten. 't Is dan ook daaraan toe te schrijven, dat de west- en noord-friesche dialecten, die reeds sinds eeuwen merkbaar van elkander onderscheiden waren, thans — doordien op elk hunner verschillende talen gewerkt hebben — zoover uit een loopen, dat ze zich niet meer in alles laten vereenigen, en nu nagenoeg op gelijken afstand van elkander verwijderd staan, als eertijds de hoofddialecten der grieksche taal, de ionische en dorische, de attische en aeolische. — Maar zal men nu zeggen, dat een volk zijne taal niet meer spreekt, omdat het niet algemeen al hare woorden bewaard heeft, en nu en dan vreemde uitdrukkingen bezigt? Wat is er dan wel geworden van 't nederlandsch, het hoogduitsch, kortom van alle talen der hedendaagsche volkeren? Neen! even zoo goed als elk ander spreekt de Fries nog zijne taal, hoewel hij ook even zoo min als elk ander één punt weet aan te wijzen, waar zij in al hare volkomenheid en in haren vollen rijkdom in den mond des volks leeft. Binnen de grenzen van haar gebied moet eene taal, wordt alles nagegaan en tot een gebragt, volledig heerschen, zal men kunnen zeggen, dat zij nog wezenlijk bestaat, en — dat doet de friesche.

Niettemin is 't een groot verlies te achten, dat de Fries zijne natuurlijke schrijfwijze voor eene vreemde heeft moeten opofferen. Is de taal eens volks het uitvloeisel van zijn in-

nerlijk gevoel, de eigenaardige afschildering dier taal staat met dat gevoel in 't naauwste verband. 't Is geenszins toevallig, dat eene en dezelfde klank bij de Hollanders door *oe*, bij de Duitschers door *u*, bij de Franschen door *ou*, bij de Engelschen door *oo* wordt afgebeeld. Aanvankelijk, dit valt niet te betwijfelen, schreef elk volk — gelijk de aard der zaak dat noodwendig aan de hand moest geven — eenvoudig zoo als het sprak. Intusschen werd niet altijd door allen dezelfde kracht aan 't zelfde letterteeken toegekend. Later echter werd het verschil van spelling grooter, omdat iedere taal op de haar eigene wijze afsleet, en sommige harer klanken gewijzigd werden. Dit kon onmogelijk door 't schrift worden terug gegeven, tenzij men de woorden zelve onkenbaar, de eerste schrijvers der taal onverstaanbaar voor de nakomelingschap had willen maken. Men begon dan van lieverlede de beteekenis van sommige letterteekens te veranderen, en wist alzoo den ouden grondvorm in 't schrift, althans nagenoeg, te bewaren. Maar tegelijk ontstonden daardoor de dikwijls zoo wijd uiteenloopende spelsystemas, bij de verschillende volken in gebruik. Deze gang moest ook in het friesch gevolgd geworden zijn. Want behalve de verwikkelingen, waartoe eene tegen den geest eener taal inloopende voorstelling aanleiding geeft, gaat ook daardoor het karakter der taal verloren. En eén volk, voor 't welk zijne taal, in haar eigenaardig kleed getooid, eene vreemdelinge geworden is, kan zich slechts ten halve op haar bezit beroemen.

Even zeer als de spraak, wil ook het schrift natuurlijk zijn. Wat een vreemd accent in de eene is, is nagenoeg eene vreemde spelling in 't andere. Gesteld, een Franschman had het nederlandsch alleen uit zijne spraakkunst en door 't lezen van boeken geleerd, zonder eenige teregtwijzing omtrent de uitspraak te hebben ontvangen. Hij ondernam eens, een hollandsch gezelschap iets in die taal voor te lezen. Zouden zijne toehoorders, als hij naar de vermogens van zijn spraakorgaan en volgens de fransche regelen van uitspraak er de vreesselijkste wanklanken uitstiet, niet denken, dat hij hun maleisch of arabisch voorlas? Wie herinnert zich hierbij niet de bekende anecdote van den franschen reiziger, die, in Holland zijne leeskunst eens willende laten luchten,

op zijne wijze de op een bordje gestelde waarschuwing opdreunde: *Hier liggen voetangels en klemmen?*

Laten wij, aan den anderen kant — om ons bij denzelfden landaard te houden — een Franschman het hollandsch dragelijk hebben leeren spreken, doordien hij in kennis geraakte met eene amsterdamsche familie, welke zich een geruimen tijd in Parijs ophield. Laten wij hem aan een van de leden der familie, eene jonge schoone, bij wie hij in der tijd zijn hof maakte, een *billet d'amour* schrijven, om zoodoende de terugkomst der goede luidjes te bewerken, die hem vroeger een vetter dan gewoon fransch leven verschaften. Gesteld eindelijk, dat hij, geene andere spelling dan die zijner eigene taal kennende, aldus aanvange: *Min soute Yanche! Cédre-t-uvée vegue esse, qu'en eque dague âne dague nite doune dans hoeilent.* Immers de deerne zou op het zien van zijn geschrijf meenen, dat men in Frankrijk eene nieuwe taal was begonnen te spreken, waarvan haar parijsche minnaar haar voor aardigheid een proefje ging mededeelen; tot eene vertrouwde fransche *mamselle* scherpzinnigheid genoeg bezat, haar den geheimzinnigen brief te kunnen ontcijferen, en las: *Mijn zoete Jansje! Sedert UE weg is, kan ik dag aan dag niet doen dan huilen*, enz. *).

't Is niet anders; sinds de lees- en schrijfkunst niet meer 't uitsluitend eigendom van slechts weinige geleerden bleef, beslist

*) Een voorbeeld van zonderling misverstand, waartoe eene slechts op 't gehoor afgaande en niet op afleiding gegronde spelling kan voeren, vindt men in de vertaling van een *Hindeloper zeemans Almanak*, voorkomende in de *Hulde aan* Gysbert Japiks, *door* J. Hiddes Halbertsma, II 188 volg.

Aldaar zijn, pag. 192, de beide regels:

Heuwe hir den tank beginzen,
Blijnde het en hezze finzen;

aldus vertaald:

Hebben wij hier [mede] dan dank begaan,
Blinde harten en hersens gevangen; —

't welk onverstaanbaar is. De tweede regel beteekent eenvoudig:

Blinde heeft een haas gevangen;

dat wil zeggen: *het is meer geluk dan wijsheid; 't is iets waarop wij niet gerekend hebben.*

Kan een zóo schrander en geleerd man, als de vertaler is, zich op die wijze vergissen in een tongval, die slechts weinig van zijn eigenen verschilt, hoeveel te meer moet het dan de onkundige menigte, zelfs bij kleine dialectische afwijkingen!

het eene stem, die, naar 't aantal niet-schoolgaande kinderen in 't beschaafd Europa afneemt, allengskens algemeener wordt en nog steeds zal worden: Men kan niemand het volle bezit eener taal toekennen, zoo hij niet èn spraak èn schrift beide magtig is. Mogen hier deze zonen van Frankrijk ook eenigzins zot figuréren, geene min bespottelijke uitkomsten zou men verkrijgen, met de voorbeelden uit menige andere natie te nemen. Leidt men hieruit af, zooals men 't kan doen, hoe de bespottelijkheid ten hoogsten graad stijgt, wanneer niet een enkel onwetend vreemdeling de spelling van zekere taal op die der zijne grondt, maar integendeel elk eigen inlander, die de pen tot schrijven in zijne taal opvat, eene vreemde spelling volgt, en moet volgen, om door eigen inlanders, sprekers van die taal, gelezen te kunnen worden, dan is het van 't grootste belang, dat ieder, die de instandhouding der friesche taal wenscht te bevorderen, al zijne pogingen aanwende, om 't volk ook met zijne eigene schrijfwijze weder even vertrouwd te maken, als het nog — dank hebbe de gehechtheid der Friezen aan hunne taal, dat edel erfstuk hunner roemwaarde voorvaders — tot op den huidigen dag met zijne sprake gebleven is. — Dit zij het doel van allen, die eenigen invloed ten dezen kunnen uitoefenen!

Maar welke zijn de middelen, waardoor dat doel zou kunnen bereikt worden?

Mijns inziens kan er niets noodzakelijkers zijn, dan eene goede spraakkunst, kort, maar volledig en duidelijk de taal en hare regelen behandelende.

Veelligt om die te laten lezen door het volk?

Door ieder, die daartoe lust mogt gevoelen. — Zij moet, door hare bevattelijkheid, ook den ongeletterde verstaanbaar zijn; door de goede gronden, waarop hare bepalingen steunen, den onbevooroordeelde kunnen overtuigen; door hare goedkoopheid algemeen aangeschaft kunnen worden, en bezit zij deze vereischten, dan zal zij niet nalaten rijpe vruchten te dragen.

Na en benevens zoodanige spraakkunst is een volgens hare regelen bewerkt en evenzeer op lagen prijs gesteld woordenboek van 't hoogste belang. Te zamen moeten ze een geheel uitmaken, dat zooveel mogelijk geene vraag in 't gebied der friesche taalkunde onbeantwoord laat, en alzoo ieder, die zich op hare beoe-

fening wil toeleggen, in elk opzigt ten veiligen gids kan verstrekken.

Ontwijfelbaar zullen die werken, wanneer ze beide eens bestaan, veel toebrengen tot eene meer algemeene en betere kennis van 't friesch, en aan eenheid in spelling en in wijze van taalbeschouwing, die zoo zeer te wenschen is, bij de schrijvers in hoogen graad bevorderlijk zijn. Wel zal nog lang menigeen, uit onkunde en vooroordeel, zijn eigen weg meenen te moeten bewandelen, maar allengskens toch zal de waarheid, zoo als in alles, ook in dit opzigt over de wanbegrippen der domheid zegepralen; eens zal, door den invloed dezer werken, aan de hedendaagsche taalverminking, zoowel in schrijfwijze als in uitdrukking, paal en perk gesteld worden, en naar gelang der omstandigheden kan een schoon tijdperk nog eens voor de friesche letterkunde opdagen.

Doch is het gevraagde niet al voorhanden? Heeft niet Duitschlands grootste taalgeleerde, Dr. J. Grimm, in de 2e, en uitgebreider nog in de 3e uitgave zijner *Deutsche Grammatik* (Göttingen 1822 en 1840), ook het friesch behandeld? — Is er niet door den deenschen hoogleeraar R. Rask, onder den titel van *Frisisk Sprogläre, udarbejdet efter samme Plan som den Islandske og Angelsaksiske* (Kiöbenhavn 1825), eene vrij volledige friesche spraakleer geschreven? Is die spraakleer, in 1834 door Dr. F. J. Buss in 't hoogduitsch vertaald, niet reeds twee jaren vroeger (1832) door Mr. M. Hettema, met overleg van den schrijver, welke hem zijne aanmerkingen en veranderingen daarin heeft opgegeven, en met diens eigene door den schrijver goedgekeurde bijvoegselen, in 't nederlandsch overgebragt? (Zie *de vrije Fries*, III d. 2 st.) En immers ook reeds meer dan een woordenboek kan men aanwijzen! Behalve 't *Altfriesisches Wörterbuch* van T. D. Wiarda (Aurich 1786), heeft men nog dat van Dr. Karl, Freiherr von Richthofen, in 1840 te Berlijn uitgegeven, en het *Glossarium der friesischen Sprache, besonders in nordfriesischer Mundart* van N. Outzen (Kopenhagen 1837).

Het is zoo! — Doch niets van dit alles is voldoende. Hoezeer ook het door Grimm en Rask gegevene van hunne uitstekende bekwaamheden getuigt, zij, vreemdelingen, kenden niet genoegzaam de taal, zoo als die leeft in den mond van 't volk. Daarom konden zij haar niet voor den tegenwoordigen tijd behandelen,

maar moesten zich, gelijk zij ook gedaan hebben, alleen tot het oude friesch bepalen. En zelfs daarin hebben ze nog misslagen begaan, die voor een goed deel uit hunne onkunde met de spreektaal zijn voortgevloeid, maar voor een ander deel, en hoofdzakelijk, ontstaan moesten bij de vroegere moeijelijkheid om tot eene grondige kennis van 't friesch te geraken. Hunne werken zijn derhalve niet onbepaald te vertrouwen. In de vertaling der spraakleer van laatstgemelden, door HETTEMA, zijn verscheidene misslagen des oorspronkelijken schrijvers onverbeterd terug gegeven. En dit weder zeer natuurlijk, omdat er in den tijd, toen de vertaling geschiedde, nog altijd de belangrijke werken ontbraken, die later den taalbeoefenaar in gelegenheid stelden, het friesch zoo volledig te leeren kennen als men dat thans vermag. Daarenboven brengt ook immer eene steeds voortgaande studie bestendig nieuwe ontdekkingen aan het licht; vooral op een zoo weinig bewerkt veld, als de friesche taalkennis langen tijd was. Doch hoezeer ook de gebreken in de vertaalde spraakleer zijn te verschoonen, het werk is zoodoende nog altijd te vol onnaauwkeurigheden gebleven, dan dat men er met zekerheid op zou kunnen bouwen. — Wat eindelijk de opgenoemde woordenboeken betreft, dat van WIARDA is zeer onvolledig, en daarenboven, zooals de titel zulks opgeeft, even als dat van VON RICHTHOFEN, alleen voor 't oudfriesch opgesteld. Het *Glossarium* van OUTZEN daarentegen geeft slechts hoofdzakelijk noordfriesche woorden aan. — 't Is er dus nog verre af, dat wij aan 't opgesomde, 't welk bovendien, zoo als ligt in 't oog moet vallen, zeer slecht op elkander slaat, zouden hebben 't geen wij verlangen. De behoefte aan werken, waarin de taal in 't algemeen en in haar geheel wordt behandeld, blijft nog even groot; want zonder de zoodanige kan nimmer 't groote doel, dat wij beoogen, bereikt worden.

Tot de vervaardiging eener bevredigende spraakkunst heb ik dan gemeend mijne krachten te moeten beproeven. Inderdaad kost het zamenstellen van zoodanig werk, 't welk iemand, wien 't vergund is een onbeperkter blik over 't veld der taalkunde te werpen, oneindig gemakkelijker zou vallen, mij zware inspanning. Doch eene geruststellende gedachte bemoedigde mij, dat namelijk al het ten dien einde door mij ter neer gestelde, alvorens de wijde wereld in te geraken, bij de Leden van 't *Gezelschap*

voor friesche taal- en letterkunde ter beoordeeling kon worden rondgezonden. Onder die Leden, in verschillende oorden onzer provincie woonachtig, zijn er, wier uitspraak niet, als van geheel onbevoegde regters, te verwerpen is. Mijn werk kon alzoo verbeterd worden, waar er van dien kant gegronde aanmerking op vallen mogt. Alleen 't besef van de dringende behoefte aan eene spraakkunst, en de gedachte aan deze omstandigheid, deed mij besluiten, daar anders toch niemand, der tegenwoordige spreektaal en wezenlijke gesteldheid van zaken kundig, handen aan 't werk scheen te willen slaan, de moeijelijke taak op mij te nemen *).

Maar hoe die spraakkunst te schrijven? — Hier lagen de taaloverblijfselen der 13e, 14e en 15e eeuw, dáar de stukken van lateren datum. Welk een verschil tusschen de oude en nieuwe schrijftaal! en toch beide dezelfde spreektaal vertegenwoordigende. De eerste, als een ter naauwernood uit zijn chaos verrezen scheppingswerk, vol onregelmatigheden; de andere — een mengelmoes van taalkundige misgeboorten, eene verzameling van werken, waarvan de vervaardigers elkander de loef schijnen te hebben willen afsteken, om de taal, door haar in een vreemd gewaad te tooijen, onkenbaar te maken. Nergens, bij vroegeren noch lateren, overeenstemming. Geene twee schrijvers die dezelfde spelwetten volgen. Dikwijls zelfs een en 't zelfde woord, in een en 't zelfde werk, hier zoo en op een volgende bladzijde weer anders geschreven.

Uit zoo verward liggende bouwstoffen, met velerlei valsche bestanddeelen doormengd, moest het gebouw worden opgetrokken, zonder iets uit het werk eens anderen, als van bewezen deugdelijkheid, voor 't mijne te kunnen ontleenen, dan na 't vooraf aan een streng onderzoek ten toets gesteld, en mij zoo van des-

*) Werkelijk zijn deze Inleiding en de eerste Afdeeling mijner Spraakkunst in der tijd bij de Leden des Gezelschaps ter beoordeeling rond geweest. Later echter de rondzending van stukken bij 't Gezelschap afgeschaft zijnde, is daartoe de gelegenheid voor 't vervolg der Spraakkunst benomen. Evenwel beoordeelt de Commissie voor 't uitgeven van werken nog alle stukken, die van wege 't Gezelschap gedrukt worden, en de toezegging van onze kundigste taalgeleerden, die mij met hunne aanmerkingen op 't afgewerkte hebben vereerd, om ook over dat gedeelte der Spraakkunst, 't welk bij 't afdrukken dezer nog in behoorlijke orde moet worden overgeschreven, hun oordeel wel te willen mededeelen, geeft mij moeds genoeg, om, niettegenstaande de veranderde inrigting des Gezelschaps, den arbeid voort te zetten.

zelfs waarheid overtuigd te hebben. Immers het verstaat zich, dat ik, bij de onderscheidene feilen, die noodwendig de boven aangehaalde werken van RASK en GRIMM moesten aankleven, daaruit niet het minste kon overnemen, zonder eerst wel degelijk èn de vroegere taal uit de oude stukken èn onze tegenwoordige spraak geraadpleegd te hebben, om te kunnen zien, in hoeverre deze, met elkander vergeleken, hunne stellingen gedoogden. En ligtelijk zal men beseffen, dat een dergelijk onderzoek veeltijds even omslagtig was, als 't regtstreeks putten der waarheid uit de bronnen zelve.

Wat er verder grammaticaals over de friesche taal bestaat, kan voor 't meerendeel niet in aanmerking komen. In het tweede deel zijner uitgave van GIJSBERT JAPICX, heeft S. A. GABBEMA een stuk opgenomen, getiteld: *Quaedam ad Grammaticam spectantia linguam Phrysicam, et prima elementa, ante centum quinquaginta et quod excurrit annos conscripta.* Dit stuk, dat beneden alle critiek is, heeft daarenboven nog alleen betrekking tot ons friesch der 16e eeuw. Het wordt gevolgd door een *Fragmentum de literis Frisicis*, eenigzins belangrijker, doch niettemin zeer onvolledig. ECCO EPKEMA heeft almede, in zijne uitgave van GIJSBERT JAPICX, eenige taalkundige opmerkingen gegeven. Maar de overigens geleerde en verdienstelijke man heeft in 't friesch meer een dialect van 't nederlandsch, dan eene op zich zelf staande spraak gezien, en als zoodanig, voor zoo ver zijn dichter daartoe aanleiding gaf, de taal behandeld. Evenmin als genoemde stukken, kon de *Schetse van de Land-Friesche dialect, vergeleken tegen onze Nederduitsche*, van L. TEN KATE, van eenige dienst zijn. Ook HETTEMA's *Beknopte Handleiding om de Oude Friesche Taal te leeren lezen* (Leeuwarden 1830), en zijne *Korte Schets der friesche taal*, geplaatst in de door hem ten voorlooper zijner vertaling der Raskische spraakleer uitgegeven *Proeve van een friesch en nederlandsch woordenboek* (Leeuwarden 1832), — de eerste grootelijks en de tweede geheel uit die spraakleer getrokken zijnde, kunnen natuurlijk, hoe uitstekend voor hunnen tijd, geene hoogere waarde dan hare bron hebben. Insgelijks was het stuk, door den heer HALBERTSMA, in het *Friesch Jierboeckjen* van 1834, over de spelling gegeven, hoewel voor eene hollandsch-friesche orthographie uitnemend schoon, hier, waar 't van eene echtfriesche taalschildering de sprake is, onbruikbaar.

Van groote waarde nogtans was voor mij 't werk der heeren M. HETTEMA en R. R. POSTHUMUS: *Onze reis naar Sagelterland* (Franeker 1836), voor zoo verre 't eene beknopte schets bevat der sageltersche taal, die, naar hare geaardheid, tot de onderdialecten, de tongvallen, van 't westfriesch gebragt moet worden, en als zoodanig hoogst merkwaardig is. Op eene duidelijke en voldoende wijze wordt men daar met dien tongval bekend gemaakt; 't welk van zooveel te meer belang is, omdat men anders daarover niet veel kan vinden. Behalve eenige narigten in HOCHE's *Reise durch Osnabrück und Niedermünster in das Saterland, Ostfriesland und Gröningen* (Bremen 1800), weet ik niet dat er iets over bestaat, dan in 't *Friesisches Archiv, Eine Zeitschrift für friesische Geschichte und Sprache, herausgegeben von* H. G. EHRENTRAUT (Oldenburg 1849). Daarin vindt men *Ein Gespräch in der Saterländischen Mundart*, en eene *Vergleichende Darstellung der Laut- und Flexionsverhältnisse der noch lebenden neufriesischen Mundarten und ihres Verhältnisses zum Altfriesischen*, von J. F. MINSSEN, waarbij ook het sageltersch in de rij staat. Groote dienst had ik daarom ten dezen van 't gemelde werk der heeren HETTEMA en POSTHUMUS; want de kennis der deelen moet tot de kennis van 't geheel opleiden. Maar verder kon zich dan ook deszelfs waarde voor mij, die eene algemeene friesche spraakkunst had zamen te stellen, niet uitstrekken, daar het taalkundig gedeelte alleenlijk tot dit onderdeel der friesche taal betrekking heeft.

Over 't noordfriesch vindt men, naar er in de voorrede zijner spraakleer door den hoogleeraar RASK wordt opgegeven, eenige gebrekkige onderrigtingen in CAMERER's *Nachrichten von Schleswig und Holstein*, 115 en 119. Verder eenige verspreide kleine stukjes in de *Fragmenten aus dem Tagebuche eines Fremden* (Kopenhage 1800). En eindelijk eene uitgebreide, met groote vlijt en naauwkeurigheid verzamelde spraakleer van den heer B. BENDZEN te Ærøskøbing, doch deze laatste naar ik meen, ook nu nog, slechts bloot handschriftelijk *).

Geen van al deze stukken is mij bekend, waarover ik mij te

*) Volgens eene kortelings gedane aankondiging zal echter eerlang die spraakleer in het licht verschijnen.

minder beklaag, omdat zij waarschijnlijk, even als bovengenoemde opstellen, betrekkelijk ons westerlauwersch dialect, geene of slechts zeer geringe waarde zullen hebben. Want ook bij de Noordfriezen zijn eene taalbedervende spelling, gegrond op de schrijfwijze van vreemden, en ontaalkundige begrippen, even als bij ons, vrij algemeen aan de orde van den dag. In alle gevallen is in die stukken niet de taal in 't algemeen, maar, 't zij dan uit onkunde of wel opzettelijk, slechts een harer dialecten of tongvallen der beschouwing ten doel gesteld. In 't *Glossarium* van OUTZEN, waarin mede, in de *Vorrede des Verfassers*, door den schrijver zelf CAMERER 's *Nachrichten*, en, in eene bijgevoegde noot, door zijne uitgevers BENDZEN 's spraakleer wordt aangestipt, vindt men *einige Bemerkungen und Regeln*, welke aangaande dit dialect eene kleine, altijd zeer ontoereikende inlichting geven. Ook wordt daar, in het *Vorwort der Herausgeber*, melding gemaakt van 't hierover in de duitsche bladen door OUTZEN geschrevene; maar deze stukken, waarvan RASK almede in zijne voorrede gewag maakt, heb ik niet kunnen magtig worden. Belangrijke mededeelingen, echter, vindt men aangaande de taal der Wangeroogers, die een tongval van 't noordfriesch is, in 't straks genoemde *Friesisches Archiv* van EHRENTRAUT. Het daarin gegevene over dezen tongval was mij zoo nuttig, als het werk van HETTEMA en POSTHUMUS over 't Sagelterlandsch.

Doch thans moet ik opmerken, dat ik, door die werken, welke ik ter mijner beschikking had, critisch na te gaan — ofschoon ze blijkens 't aangehaalde, wat het zuiver grammaticale opzigtens de friesche taal betreft, mij tot de zamenstelling dezer spraakkunst van geene regtstreeksche, onvoorwaardelijke dienst konden zijn — desniettegenstaande nog menigen wenk ontving tot ontdekking der waarheid. Zij zouden voor een met de klankspraak onbekenden grammaticus, zoo hij overigens de taal uit het regte oogpunt had kunnen leeren beschouwen, zelfs zeer belangrijk moeten zijn, doordien ze, met de overige friesche pennevoortbrengselen van latere jaren, elkander, door hunne verschillende schrijfwijze, dermate toelichten, dat hij daaruit de waarde der letteren in de echte taaloorkonden grootendeels zou kunnen opmaken. Zoo hebben, op gelijke wijze, mij voornamelijk, bij gebrek aan mondelingen omgang, de onderscheiden-

lijk gespelde noordfriesche taalproeven de regte uitspraak en verschillende toonaarden van dat dialect doen kennen, beter en vollediger, dan 't enkel gebruik van OUTZEN 's *Glossarium* zulks zoude kunnen gedaan hebben. Tot mijn leedwezen was ik niet in staat de hier en daar verspreide stukken van Dr. K. J. CLEMENT, het noordfriesch betreffende, te raadplegen.

Ter dezer gelegenheid mag ik vooral niet nalaten te melden, dat ik, terwijl bijna alles, wat ik ging raadplegen, van bekrompene en verwarde begrippen getuigde, 't genoegen had, dezelfde beginselen, die mij dienaangaande sedert eenigen tijd hadden bezield, ontwikkeld te vinden in 't fraaije stuk van Mr. A. TELTING: *Iets over de grammaticale beoefening der Friesche taal in haren geheelen omvang.* Dit stuk, voorgedragen in de vergadering van 't *Provinciaal Genootschap ter beoefening der Friesche geschied-, oudheid- en taalkunde*, gehouden den 5 October 1840, werd in den jare 1843, door de plaatsing in *De vrije Fries*, III D. 2 st., door den druk algemeen gemaakt. Het aldaar voorgestelde plan ter voorziening in de behoefte aan eene historische analogische grammatica, heb ik dan ook in mijne voorbereidende studien en in de bijeenbrenging der Spraakkunst gevolgd; voor zooverre namelijk datgene, wat door den heer TELTING verondersteld werd het werk van meerdere personen te zullen zijn, door mij alleen kon worden nagekomen. Behalve een aantal taalproeven uit de vier laatste eeuwen, en eenige andere, zoo taalkundige onderwerpen behandelende, als meer of minder uitgebreide woordverzamelingen bevattende werken, waren het boven al de *Friesische Rechtsquellen* van VON RICHTHOFEN (Berlin 1840), de *Oude Friesche wetten* (Campen en Leeuwarden 1782), de *Jurisprudentia Frisica* door Jonkh. Mr. MONTANUS HETTEMA (Leeuwarden 1834), diens *Fivelingoër en Oldampster Landregt* (Dockum 1841) en de *Oude Friesche wetten*, uitgegeven door het *Provinciaal Genootschap*, voorts de *Deutsche Grammatik* van GRIMM, VON RICHTHOFEN 's *Altfriesisches Wörterbuch* en 't *Glossarium* van OUTZEN, die ik, aan mijne spraakkunst werkende, gedurig in handen had.

Uit eerstgemelde werken, bevattende eene verzameling van alle oude gedenkschriften, bestudeerde ik eerst de best geschreven stukken, trachtte van ieder de grammaticale bijzonderheden en door-

gaande spelregels zoo veel mogelijk op te sporen, en vormde alzoo, met inachtneming der dialectverschillen, voor mij zelf eene algemeene schets van 't friesch, zooals het tijdens 't opstellen of afschrijven dier stukken in gebruik was. Langs dien weg den grondvorm der taal grootelijks bepaald hebbende, ging ik over tot die stukken, welke minder zuiver waren; deels omdat een later afschrijver ze bedorven had, deels omdat ze in eenen tijd waren ontstaan, toen men reeds van de ware friesche schrijfwijze was afgeweken. Hier kon ik nu 't echte van 't valsche onderscheiden, door 't eerste mijne schets volmaken, en met de opmerkingen omtrent den voortgang der taal mijn voordeel doen. Die voortgang eindelijk werd verder nagegaan in de latere tot op onzen tijd reikende stukken, welke, door eene algeheel veranderde schrijfmanier, zich van de stukken der vroegere eeuwen, waarin nog altijd een zweem van de oude voorstellingswijze behouden was, onderscheiden, en veelal leven, zeden, denkwijze en beroepsbezigheden der bewoners eener kleine landstreek in hunnen eigenen tongval afmalen.

Op deze wijze verkreeg ik een algemeen overzigt over den historischen loop der taal, zooals zij uit den toestand, waarin ze zich het eerst aan ons voordoet, langzamerhand, terwijl sommige harer woordvormen verdwenen, andere zich in nieuwe oplosten, tot datgene werd, wat zij nu is. Toegerust met de kennis, uit mijne nasporingen opgedaan, zette ik mij aan 't werk, vergeleek de nog bestaande tongvallen onderling, plaatste ze aan groepen nevens elkander, en onderzocht in hoeverre zij zich wilden laten vereenigen.

Thans bleek het mij, dat ze onder twee hoofdklassen gerangschikt moesten worden, waarvan elke, de onder haar behoorende tongvallen als een geheel beschouwd, een hoofddialect vormde. Tot het eene behoorden de tongvallen der Friezen, bewesten de Lauwers wonende, benevens den Sagelterlandschen. Tot de andere die, welke in Sleeswijk en Holstein en op naburige eilanden gesproken worden. 't Eigenaardigst wordt daarom 't eerste hoofddialect het *westerlauwersche* of *westfriesche* geheeten, kunnende 't Sagelterland, wegens zijne kleine uitgebreidheid, geene reden geven, dien naam niet aan te nemen. Het tweede onderscheidt men het best, door het, op even gelijke wijze, het *noordfriesche* te noemen.

De vereeniging verder voort te zetten was niet wel mogelijk; wijl men dan het eene dialect om het andere zou moeten te kort doen. Uit al de kleinere tongvallen de beste vormen dus kiezende, en hunne vreemde bestanddeelen afscheidende, vond ik van elk der hoofddialecten de blijvende, al zijne onderdialecten kenmerkende bijzonderheden. Deze werden overal in acht genomen, het oude met het nieuwe in verband gebragt, en, hoofdzakelijk mijne gronden uit de vroegste geschriften ontleenende, de *algemeene* regelen van taal en spelling zóo opgespoord en ontworpen. Daar, waar mij de eigen taaloorkonden in onzekerheid lieten, of waar die met elkander in strijd waren, werden de aanverwante talen, voornamelijk het anglosaksisch, ijslandsch en deensch geraadpleegd, en daaruit de gezochte vorm analogisch afgeleid. Eene uitmuntende wegwijsster vond ik daartoe veelal in Grimm's meergemelde *Deutsche Grammatik*, waarin al de duitsche talen vergelijkend met elkander behandeld worden.

Behalve van beide hoofddialecten, spreek ik alzoo gedurig en bovenal van nog een ander, denkbeeldig dialect. Dit is — mijne *algemeene schrijftaal* (zie pag. II), de *boekentaal*, of, zoo men wil, het eigenlijke *boekenfriesch*. Bij alle beschaafde volken onzer eeuw namelijk, ontstond van lieverlede in de voortbrengselen der drukpers eene taal, die, strikt genomen, nergens de volkstaal, geen in eenig oord wezenlijk en zuiver gesproken, maar meer een door de schrijvers gevormd dialect is, uit de gesprokene dialecten als het ware zamengesteld, of liever, de hoogste volmaaktheden van al de gesprokene tongvallen in zich alleen vereenigende. De oude volken kenden zoo geene algemeene schrijftaal; zij kon alleen ontstaan bij eenen toestand van zaken, als er zich in den loop der tijden, na 't uitvinden der drukkunst, gevormd heeft, en is daarvan een zeer natuurlijk gevolg. Ook de Friezen, had de drang der omstandigheden zulks niet verhinderd, zouden hun boekendialect gehad hebben, en dat is het, wat ik *algemeene schrijftaal*, *boekentaal* of *boekenfriesch* noemende, op reeds gezegde wijze uit de wezenlijk bestaan hebbende en nog bestaande tongvallen heb afgeleid, eene schrijftaal, zooals die, naar ik meen, moet bestaan, en zou hebben bestaan, had zich het friesch vrij kunnen ontwikkelen.

Terwijl ik mij voorts, in de opgave der spraakverschillen, in-

zonderheid bij de algemeene afwijkingen der hoofddialecten bepaalde, ben ik toch de vormen der kleinere tongvallen, waar ze belangrijk genoeg waren, niet ongemerkt voorbijgegaan; maar heb telkens, ze als zoovele dialecten in het dialect beschouwende, daarvan melding gemaakt. Had ik dit verzuimd, ik zou der taal onregt gedaan hebben. Verscheidenheid van vormen bevordert hare welluidendheid, maakt ze buigzaam en zangrijk, en dus geschikt voor poëzij. Ik weet niet hoezeer zoodanige leer wel verketterd wordt door dat soort van vernuften, die de taal in ijzeren banden willen kluisteren, en ze tot een dor geraamte doen uittéren. 't Is er verre van af dat ik mij met hunne begrippen over taalschoonheid zou kunnen vereenigen. Ook ik heb bij de zamenstelling mijner spraakkunst op de voortgaande taalbeschaving gelet — want alhoewel de meeste onzer tongvallen veel verloren hebben, in eenige opzigten is het friesch ook werkelijk vooruitgegaan. Maar de regelen, die daarin door mij zijn gevolgd geworden, hebben weinig met de hunne gemeen. Datgene wat de taal molliger en vloeijender maakt, wat haar te beter over de lippen des sprekers doet rollen, kan in mijn oog den naam van beschaving dragen; doch alleen dan, wanneer 't niet ten koste van hare kortheid of duidelijkheid geschiedt; wanneer daardoor hare woordbuigingen niet onderdrukt, hare klankrijkheid en voltoonigheid benadeeld noch hare vormen besnoeid worden. Kracht, gevoel, kernachtigheid, naauwkeurigheid zonder omslagtigheid, gelden bij mij voor de schoonste sieraden eener taal.

Zietdaar met welke inzigten en op welke wijze deze spraakkunst is zamengesteld; zietdaar welke grammaticale beginselen den vervaardiger bezielden. In hoeverre mijn werk in de bestaande behoefte zal voorzien, in hoeverre 't de taal naar waarheid voorstelt en naar de eischen des tijds behandelt, dit te beslissen zij den bescheiden lezer overgelaten. Ik heb gedaan wat ik vermogt, en wensch niets hartelijker, dan dat mijne bemoeijingen niet nutteloos geacht zullen worden. Dat een werk als het tegenwoordige, eene eerste proeve van dien aard, niet volmaakt kan zijn, gevoel ik zelf maar al te wel. In de eerste plaats moge men er zijne schrijfwijze naar schikken, het dadelijk in

volksschriften geheel te volgen zou niet eens raadzaam zijn. Maar men stelle 't zich ten *type*, en zoeke langzamerhand en trapswijze zijne stukken zoo te schrijven, als hier wordt voorgesteld; — dat was mijn doel. Het volk moet kunnen bijblijven; thans leest het nog gaarne friesch; ging men met overhaasting te werk, dan zou het den moed verliezen. Elk schrijver moge dus zelf weten langs welken weg hij gevoegelijkst tot die zuiverheid van taal en spelling geraken zal, hem in dit werk voorgeschreven. Eenmaal kunnen toch allen tot het doel komen. En heeft men 't zooverre gebragt, dat het volk zijne taal kan lezen, naar de hier opgegeven regelen afgeschilderd, dan behoeft men geene stukken meer in 't friesch zamen te stellen, die, zooals de tegenwoordige, klaarblijkelijk voor 't nageslacht onverstaanbaar moeten worden. — Doch dan ook zal men gewis reeds menig gebrek en menigen misslag in dit werk ontdekt hebben. Dat eene volmaaktere spraakkunst dan de mijne verdringen moge.

Hoe en wanneer er nog een geschikt woordenboek zal kunnen gegeven worden, moeten we zien. Kan mijne spraakkunst, zoo niet geheel, dan toch voor een goed deel op die genoegzaamheid bogen, welke men er van verlangen mag, dan reeds is men met haar eene gewigtige schrede vooruit gekomen. Eene groote zwarigheid, aan de zamenstelling van een woordenboek verbonden, is dan tevens daardoor opgeheven: men kan bij voorraad de inrigting en de te bezigen spelling naar de bepalingen der spraakkunst regelen. Binnen kort mag men dan hopen, dat ook in die behoefte voorzien, en alzoo eene bij de beoefenaren der friesche taal genoegzaam algemeene wensch vervuld zal zijn.

Intusschen, alleen 't bloote bestaan van eene spraakkunst en een woordenboek kan weinig baten. Van vele zijden *moeten* ze weerklank vinden, of al de moeite, aan hunne vervaardiging besteed, blijft vruchteloos. 't Is niet genoeg, dat men zich slechts van de waarheid laat overtuigen: wie belang in hare verspreiding stelt, behoort het zich ook ten pligt te maken overeenkomstig zijne overtuiging te handelen, en moet zooveel mogelijk zelf die verspreiding in de hand werken. Geene gelegenheid mag de voorstander van 't friesch voorbij laten gaan, om 't volk met zijne geschriften meer gemeenzaam te maken en er de grammaticale kennis zijner taal naar aanleiding van die werken onder uit te

breiden. Dan alleen kunnen spraakkunst en woordenboek, bij de vooronderstelde geschiktheid, doel treffen.

Maar is het friesch zoovele bemoeijingen waardig? — Zietdaar eene vraag, die menigeen, 't geringe aantal sprekers dier taal, in onzen tijd nog overgebleven, alleen op 't oog houdende, en hare waarde afmetende naar de verachting waaraan ze veeltijds is ter prooije gegeven, ontkennend zal willen beantwoorden. Ik ben van een ander gevoelen. Zij, door wie onze taal het meest verketterd wordt, zijn juist dezulken, die haar niet kennen; die doorgaans evenmin 't nederlandsch, als eenige andere taal, grammaticaal verstaan; en de verachting van de zoodanigen kan de waarde van 't friesch waarlijk niet verlagen. — Geen rijkdom van wetenschappelijke stukken, geen overvloed van schoone gedichten maakt onze taal belangrijk. Met uitzondering van eene merkwaardige verzameling van oude wetten, die voor den beoefenaar van het duitsche regt zeer gewigtig zijn, bestaat er, schoon hun aantal bestendig op eene verblijdende wijze aangroeit, nog nimmer eene groote hoeveelheid van geschriften, die tot hare beoefening kunnen uitlokken. Maar hare hooge waarde ligt in haar zelve. Zij behoort tot de nederduitsche spraakfamilie, in 't algemeen zoetvloeijender dan de opperduitsche, en kan, zooals later bewezen zal worden in eene bijzonder daaraan toegewijde afdeeling dezer spraakkunst, het karakter der taal behandelende, met elke harer verwanten in schoonheid en voortreffelijke eigenschappen zich meten. Het is heden ten dage nog dezelfde taal als van ouds, evenzeer althans als het tegenwoordige ijslandsch dat is, 'twelk toch algemeen daarvoor doorgaat. Dit, ik erken het, is volstrekt geen bewijs; maar ik wil, dat men zich in zijne oordeelvellingen gelijk blijve. Het friesch dan is hoogst eerwaardig. — Maar het is tevens uiterst belangrijk voor de kennis der aanverwante talen. Het laagduitsch, uit het nedersaksisch gesproten, 'twelk reeds groote overeenkomst met onze taal had, heeft daarenboven in zijne ontwikkeling veel friesch ingezogen, en kan, daar zonder, niet genoegzaam verklaard worden. Jammer, dat men zulks nimmer scheen in te zien. In de friesch-hollandsche scholen — 't is in ernst gemeend, vriend Collega! — in onze hollandsche scholen zou men van onze volkstaal veel partij kunnen trekken. Uit het friesch laat zich bijna altijd afleiden of in 't hollandsch eene zoogenaamde scherp-

of zacht-lange klank heerscht, iets, dat de meeste Nederlanders dikwijls moeijelijk kunnen hooren. De *ij* en *ei*, welke menig Hollander zelf, vooral onder den gemeenen man, niet onderscheidenlijk weet uit te spreken, wijst onze taal duidelijk aan; waarom misschien ook onze landjeugd die klanken nooit, de leerlingen onzer stadsscholen die gedurig met elkander verwisselen. Aan onze uitgangen kan men meestal, zoo vaak ons 't hollandsch dienaangaande in den steek laat, het taalgeslacht kennen. Doch dit is nog 't geringste. Ieder, die bij ondervinding kan spreken, zal 't mij toestaan: zoo lang men niet dan zijne moedertaal kent, heeft men eigenlijk van taal geen begrip. Gelijk een mensch over zijn bestaan slechts zeer onvolledige denkbeelden moest hebben, wanneer hij — vooronderstel eens de mogelijkheid — in 't midden eener woestijn ware opgegroeid, zonder ooit met eenig redelijk wezen in aanraking gekomen te zijn; even zoo is men zich de wijze, waarop men zijne gedachten aan anderen mededeelt, niet volkomen bewust, zoo lang men zich slechts in zijne eigene taal kan uiten. Gelijk men uit den omgang met menschen zich zelven en de menschen leert kennen, zoo leert men zich dan eerst van zijne uitdrukkingen rekenschap geven, wanneer men ze met de zegswijzen in andere talen vergelijken kan. Vandaar dat de Fries, die veelal van zijne jeugd af aan twee talen, zijne eigene en die zijner landsregering spreekt, over 't algemeen zulk een juist taalkundig oordeel heeft. Onze eenvoudigste landlieden hebben daaromtrent nog altijd eenig begrip. Dit moest in de scholen versterkt worden. Men behoorde de leerlingen friesche opstellen in 't hollandsch te laten overbrengen. Goede stukken te vertalen leert geregeld denken en zuivert den stijl. Het friesch kan zeker dat niet uitwerken, wat het grieksch, latijn of eenige andere in woorden en gesteldheid meer afwijkende taal kan doen; maar 't gebruik van zulk eene was, uithoofde der te groote moeijelijkheid, op volksscholen niet aan te bevelen. Het friesch is juist voor het doel geschikt; naauw genoeg aan 't hollandsch verwant, om de spreek- en schrijfregels dier taal er uit af te leiden, en er ver genoeg van verwijderd om eene toereikende kennis van taal onder 't volk te bevestigen. In andere provincien van Nederland, waar de volkstaal niets meer dan een dialectverschil met het algemeen gangbare hollandsch oplevert, kan eene der-

gelijke aanwending geen voordeel geven. Hier kan het zulks; hier moest daarom de kennis der hollandsche taal op die van 't volk gegrond, die schoone gelegenheid om op de intellectuele vorming der jeugd te werken waargenomen worden, en de gunstigste resultaten zouden niet achterwege blijven.

In wat uitgestrekte landen is niet het engelsch de alleen heerschende taal geworden! Van jaar tot jaar, laat mij zeggen, van dag tot dag, breidt het zich nog in de nieuwe wereld uit! Die taal, hoeveel vreemde woorden zij ook in zich opgenomen hebbe, is gesproten uit het anglosaksisch. Het anglosaksisch maakt nog altijd haren grondvorm uit. Dat anglosaksisch, waarin de heerlijkste gedenkstukken bestaan, stemde naauw met het friesch overeen. Veel kan onze taal dus helpen om deze, als ook om de engelsche te verstaan, even als wederzijds het anglosaksisch meermalen het friesch toelicht.

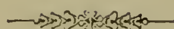
Hebben dan blijkbaar de Laagduitschers en Engelschen het grootste belang bij onze taal, zij is tegelijk, zoowel voor Denen en Zweden, als voor de Duitschers in 't algemeen, altijd nog zeer gewigtig. Ze staat, als 't ware, tusschen de overige duitsche en de scandinavische talen in. Tot de eersten behoorende heeft zij echter van al hare zustertalen verreweg 't meeste met de laatsten gemeen, en verspreidt alzoo in vele gevallen een helder licht over de spraken der zooevengenoemden, waar anders alles voor hen duister is.

Reeds lang zijn alle oude zustertalen van 't friesch weggestorven; het friesch is daarvan alleen nog eene levende spreektaal gebleven. 't Anglosaksisch en 't oud- of nedersaksisch bestaan als spreektaal niet meer. De uitspraak dier talen, inzonderheid van eerstgenoemde, kan daarom alleen nog uit de onze worden opgemaakt. Ging ook eenmaal het friesch verloren, dan zou men aangaande die uitspraak op zijn hoogst eenige gissingen kunnen maken, met zekerheid er niets van weten. Waarlijk, reden genoeg om den ondergang onzer taal zoo mogelijk te verhoeden, al ware 't alleen om der wetenschap wille. Reden genoeg voor de Friezen om hunne grijze sprake meer en meer onder zich te bevestigen en te verspreiden, die overigens in hare geaardheid zoozeer met hunnen oorspronkelijken inborst harmonieert, dat al de verschillende krachten, eeuwen lang tot hare vernietiging aangewend,

haar nog nimmer geheel bij 't volk hebben kunnen verdringen.

Ik mag er dan ook niet aan twijfelen, of de moeite, zoo ruimschoots verbonden aan de zamenstelling mijner spraakkunst, zal, zoo ze bevonden moge worden eenige verdienste te bezitten, door eene gunstige opname van de meeste beoefenaren onzer taal, wel beloond, — mijne pogingen voor eene zoo belangrijke zaak allezins gebillijkt worden. In dat vertrouwen durf ik de vrucht mijns arbeids onbekommerd aan mijne mede-Friezen opdragen.

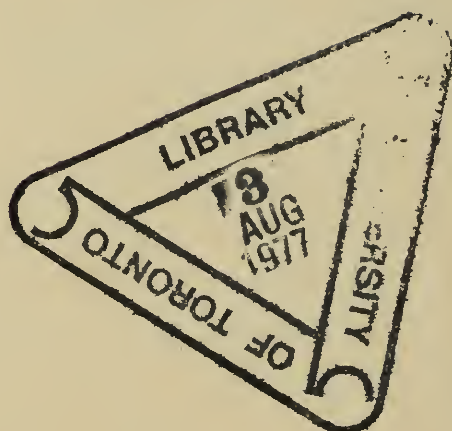
ERRATA.



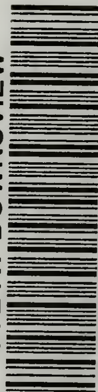
Door omstandigheden, welker invloed men voor 't vervolg hoopt te zullen overwinnen, zijn eenige drukfeilen, deze Inleiding ingeslopen, onverbeterd blijven staan.

Pag.	V	reg. 3	*staat:*	eene en dezelfde	*moet zijn:*	een en dezelfde.
»	VI	» 7	»	der familie	»	dier familie.
»	IX	» 8	»	laatstgemelden	»	laatstgemelde
»	X	» 23	»	een volgende bladzijde	»	eene volgende bladzijde.
»	XI	» 12, 20	»	GIJSBERT JAPICX	»	GYSBERT JAPICX.
»	XII	» 18	»	von	»	van
»	XIII	» 23	»	Sagelterlandsch	»	sagelterlandsch.
»	XV	» 31	»	Sagelterlandschen. Tot de	»	sagelterlandschen. Tot het
»	XVI	» 3 (v. o.)		moet bestaan	»	moest bestaan.




LIBRARY
3
AUG
1977
OF TORONTO
ERSITY





UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 02 24 09 003 8